

Владимир Василев и големите критически сюжети на литературата ни. Фрагменти от генеалогията на мита

Сава Василев (Великотърновски университет)

**Vladimir Vasilev and the great critical plots in our literature:
Fragments from the genealogy of the myth**

Sava Sivriev (University of Shumen)

The text is dedicated to some critical plots in the Bulgarian literature of the 20-th century - the attitude of the „Misal“ journal to Ivan Vazov; the escalating topic of renegation after the transition of „the four“ (N. Furnadjiev, As. Razcvetnikov, A. Karaliychev, G. Tzanev) from Georgi Bakalov's „Nov Pat“ journal to Vladimir Vasilev's „Zlatorog“ journal; the polemics involving Ivan Radoslavov and the „Hyperion“ journal about the fate of Bulgarian symbolism; the actualization of the problem of plagiarism; the debate about hereditary rights over the new poetic language; the tension between left and right literary editions in the period between the two world wars, and the dangerous political consequences it caused after 09.09.1944. The plots in question are examined in the context of the larger topic of the activation of the literary myth Vladimir Vasilev and its metamorphoses in Bulgarian cultural life. The text synthesizes and develops further ideas, rooted in the book „The literary myth Vladimir Vasilev“, published by the author in the year 2000.

Key words:

Criticism, Bulgarian literature, Vladimir Vasilev

I.

След около десетгодишно, недотам ритмично виждане в житейската и творческата биография на Вл. Василев, през 2000 г. публикувах монографията „Литературният мит Владимир Василев“, която бе и първата ми докторска дисертация. В момента на явяването ѝ изпитах почти панически страх от липсата на друга, по-традиционна, но отговаряща на ситуацията книга, която описва явлението в неговата пълнота и създава достатъчно сигурна основа за по-специални научни експедиции. (При това обект на изследването бе

критик и редактор от ранга на Вл. Василев, човек, щедро дарен от съдбата с дълголетие, преминал през множество изпитания. Както и с привилегията да бъде участник в събития, формирали облика на три културни епохи.) Такава е обичайната практика – когато се отваря нова страница, когато трябва да се запълва отдавна зейнала празнина... Едновременно с това се чувствах щастлив. Сега зная защо: наред с утехата, че съм допринесъл поне малко за поправянето на една несправедливост, съм се раздвоявал между интуитивно взетото решение и утвърдените практики. Последните повеляват първо да се състави добрият стар литературноисторически разказ и едва тогава да се предприемат пътешествия по по-малко познати пътеки – като тези, които водят към убежищата на съвременните митове.

Държа да припомня, че по онова време интересът към литературните митове току проходаше. Но се случи така, щото повечето от появилите се книги в навечерието и началото на новото столетие заложиха предимно на ролята на мита и митологичното в художествената литература, в частност на митотворческите процеси в контекста на специализираното критическо говорене по адрес на христоматийно наложени поети и писатели, а не на вторично моделиращите системи в металитературата и културата, задвижващи механизмите на митологичното като надредна, персоналистично функционираща система. Що се отнася до „Литературният мит Владимир Василев“, текстът като да се съставяше под диктата на самия обект. Изговореното и изписаното по адрес на критика-редактор – изумителен бараж от литературни формули – трябваше да се събере и разчете внимателно, на първо място коректно, за да не се създаде изкуствена (тенденциозна) представа за литературната личност и по този начин да се изопачи явлението. С други думи, не биваше да се моделира предварително възприет или нарочно дирен образ, а да се изследват процесите, които го налагат. Заедно с това функционирането на мита задължаваше всяко предприето действие да бъде съобразено с активно излъчващата реалност – към/от последната не биваше нищо нито да се добавя, нито да се отнема. Не на последно място, структурирането на сюжета щеше да разчита преимуществено на разкази от първо лице, предоставяйки думата на непосредствените говорители/творители на митологичното. Подразбира се, и най-настоятелните, взети поотделно, не са в състояние да натрупат достатъчно количество патина, осигуряваща раждането и битуването на литературния мит, тъй като митотворческите инициативи, в това число и през епохата на модерния XX в., постигат своето единствено като колективен дух. Накратко, процедурата предвиждаше дешифрирането на трудно обозримо множество фразеологични конструктори, чрез които общността се е опитвала да усвои феномена, поддавайки се на митотворческите си инстинкти.

Всъщност, по онова време родното литературознание в лицето на Михаил Неделчев вече бе заявило интереса си към литературното митотворство

– книгата „Социални стилове, критически сюжети“ (1988) се радваше на оправдан интерес и палеше въображението на по-младото поколение литературоведи, а Тезисите на проф. Никола Георгиев провокираха същото това поколение да търси отговори на въпроси, които дотогава никой не бе задавал. Оформяха се две страни на един и същ процес – едната нашепваше да се върви по неведомите пътища на спонтанното, подсъзнателното, митичното като социокултурен феномен (по пътя на културологичните екскурси и социалната психология), а другата настояваше да се борави бързо и точно с острието на науката, да се дебатира резултатите от аналитично проведените операции, без да се пуска котва в никое методологическо пристанище. Още по-малко да се стои дълго на дрейф в спокойните води на безусловните сюжети.

Вече знам, че младостта е най-щедрата възраст – преизпълва ни с време, надежди, илюзии, сили и ни забранява да говорим за поражения. Така прикрива голяма част от истината за трудностите, които ни очакват. А при проучването на личност от ранга на Вл. Василев рифовите заграждения – видими и невидими – се оказаха в изобилие. Вярно е обаче и друго – че в живота на този забележителен човек не изключителното, а обикновеното надделява и удивлява. И по някакъв странен начин тъкмо то, незнайно как, се преобразява в противното на себе си – превръща се в необикновено. Толкова повече, че собствената воля и жестове никога не са преследвали постигането на извънредни цели. Още по-малко са били в услуга на суетни желаниа за литературно-историческо увековечаване. За вписване на собственото име в големия литературен регистър. И ако все пак подобна равностетка днес е налице, то тя е плод на съвсем други усилия и каузи: например, да се работи дълго, тихо, незабележимо, всеотдайно в името на забележителното. На изключителното. В името на великите таланти. Тъкмо това скромно мисионерстване провокира нашата признателност. Останалото е късмет, съдба. Да не забравяме – и дарба! Дарбата да видиш зърното и да го отделиш от плявата. Да му помогнеш с чисто сърце да покълне, да се развие и да даде плод. Без завист, без да налагаш доктрина, принцип, още по-малко да предизвикваш противоборства, не дай боже омраза, при това не само литературна... Иначе казано, у Вл. Василев, някак по йовковски, обикновеното се превръща в необикновено. Ето защо реконструирането на триадичния образ на критика, редактора и човека Вл. Василев си е чиста проба авантюра. Особено ако сме предварително убедени, че енергиите на митологичното, поради природата си, са заразително-подвеждащи и могат да изкушат дори академично подготвения изследовател, но, заедно с това, са и в състояние да го обезсърчат поради многобройните превъплъщения на литературната личност. Не на последно място, трябваше да бъде преодоляна съпротивата на различни по форма (литературни и извънлитературни) текстове, в това число и на множество противоречиви, взаимноизключващи

се мнения на съвременници и следовници... Особено сложна се оказва епохата на социализма, през която отношенията между мита и новата реалност периодично се възпаляват с помощта на безогледни идеологически атаки, целящи дискредитирането на професионалните и личностните качества на Вл. Василев. Но тъкмо те презареждат мита, поддържат в будно състояние онзи фразеологичен фонд, благодарение на който пулсира една от страните в двойствено зададения образ – този на буржоазния редактор, на естетстващия критик-формалист и дори на неразкаялия се реакционер-фашист, воювал в продължение на четвърт век с прогресивната пролетарска литература.

На този фон усилията по осмислянето на литературната личност Вл. Василев се превръщат в особен вид проверка на метаезика и неговото поведение. А самата процедура по „реанимирането“ на фразеологичния фонд – в истинско „изпитание на символите“; в процедура по проверка на най-важните, вербално провокирани прецеденти; както и в процедура по установяването на обозримо множество от текстуални, контекстуални и извън-текстуални наличности. При това без да се забравя най-важното: става дума за личност, абсолютна чужда на външната показност и ефектните жестове, непреследваща никаква изгода. Защото Вл. Василев не е само заклет противник на школите, манифестите, тенденциозно налаганите естетики и направления. На първо място, той е непримирим противник на политиката и политическото като управленческо поведение и конюнктура. На общественото поприще като поле за себеизява. Поведението му няма нищо общо с това на силните, на публично-предизвикателните характери и личности от мащаба на Ботев и Яворов, макар да се възхищава и на двамата... Следователно задачата ми бе да отговоря, поне отчасти, на въпроса: как сработват механизмите на митологичното, когато във фокуса попадат хора обикновени, неатрактивни, напълно безразлични към суетата и епично-мащабните жестове. Хора, направили всичко възможно да живеят тихо, незабележимо... (Вл. Василев неведнъж е декларирал, че не е обича да влиза в литературни битки и участва в полемики само когато бива предизвикан; при общуването си с литературни събратя избягва да натрапва мнението си, отстоява го решително с перо, когато се налага; мнозина от съвременниците свидетелстват, че се включва неохотно в литературните разговори, гледал на разпалените оратори с привидно безразличие, дори с досада, а в повечето случаи на лицето му е изписвало отегчение – в никакъв случай високомерно, но достатъчно красноречиво, за да усетим интимно-страстната му отдаденост на литературата!) Освен това в сравнение с Ботев и Яворов главният редактор на „Златорог“ е дълголетник, поради което и съвременник на писатели и поети от няколко поколения. И макар да е индивидуалист по природа, се оказва институционално ангажиран – първо, защото сп. „Златорог“ наистина се превръща в институция, и, второ, защото четирикратно заема длъжността директор на Народния театър и прави много за неговото възмогане. (Както

можем да се досетим, въпросните обстоятелства не гарантират автоматично въвличане във водовъртежите на мита.) Още по-прозаични изглеждат – на фона на поетическите и революционните каузи – дългогодишните му занимания с редакторска и критическа дейност. Същото може да се каже и за личния му живот – погледнат от страни, последният изглежда равен, почти скучен, във всеки случай несравним с героиката на освободителните дела, още по-малко с неспокойния свят на любовните авантюри. (Остава фанатично предан на съпругата си Цвета приживе и след смъртта ѝ – тази част от неговия живот е достойна за роман, в който той е в спонтанната роля на коленопреклонния рицар, готов да прости всичко, включително и трудно простимите волности и прегрешения. Голяма част от поведението му днес би предизвикала нещо повече от недоумение. Но и то е доказателство за извънмерността на чувствата му. Както и немногобройните, но без съмнение егоистично-патриархално-охранителни жестове, чрез които се е опитвал да задържи любимия човек в дома си. И понеже интимният сюжет Вл. Василев – Цв. Ленкова трудно може да се изолира от литературния контекст, би трябвало да признаем правото му да бъде част от страдалното тяло на литературния мит Владимир Василев. Нещо повече: той е негова много силна, романтична страна. Същата, която кара някои от съвременниците му да говорят за „женското“ у Вл. Василев. Добронамерено – в смисъл на мекота и уязвимост. Други обаче го разбират иначе – липса на мъжественост, за да не употребя по-жестоката дума, която чух от един голям наш поет, когато го запитах какво мисли за главния редактор на „Златорог“ и дали е имал честта да го познава лично. Последният, убеден съм, бе съставил мнението си не без помощта на писатели от по-старото поколение, другарували с критика.) А и при хора като Вл. Василев дори буреносните събития биват бързо умирявани и поставяни на лавицата, отредена за ежедневните неща. Как е възможно? Благородство на духа, живот в мир със себе си, безкористна любов към литературата и изкуството – те го гарантират! Дори съдийската професия не е в състояние да промени каквото и да било; тъкмо обратното, работи в полза на толерантността и справедливата преценка, когато трябва да се съдничат от позицията на най-висшия принцип – естетическия. Обезоръжаващ принцип, донесъл на застъпника си най-тежките, най-горчивите и най-несправедливите обвинения... Като към никой друг негов съвременник, а, струва ми се, и следходник, не се е прилагало толкова настоятелно определението естетстващ критик. Странно, наистина, как понякога думи с позитивни значения и конотации могат да се натоварят с отрицателен смисъл. Стига да попаднат в подходящи „ръце“ – тези на опасната категория хора, дръзнала да загърби естетическата страна на изкуството за сметка на пропагандната.

Да, за разлика от мита Вл. Василев, по страниците на мита Ботев и на мита Яворов пише не само животът, пише и смъртта! Пише твърде рано

– точно толкова, колкото е необходимо, за да обезсмърти и героизира две изключителни личности... При Вл. Василев дори смъртта пристига нелепо, в болнична стая. Казват, грешна диагноза, късно установено спукване на язвата. По-вярно – причинено от нестероидни противовъзпалителни средства! При това в комбинация с потискащи, унижителни обстоятелства – предварително го помислили за мъртъв и му откраднали венчалната халка. После, след намесата на някой от малцината посещаващи го млади литературни приятели, я върнали. За кратко, колкото е траяла отсрочката...

II.

Вл. Василев и големите сюжети на литературата ни е тема с двупосочно заредено напрежение – от една страна, текат енергии, родени от литературния поток, в който критикът няма как да не бъде въввлечен, а, от друга, застават собствените му жестове. Без да игнорираме рецептивната установка, трябва да признаем, че в повечето случаи не активността на страните е тази, която предопределя значимостта на сюжета (макар и тук детайлите да са важни), а характерът на литературната личност. Свидетели сме на ситуации, при които катализирането на процесите и окончателното окореняване на критическите сюжети се налага почти безсъпротивително, плавно, някак незабележимо – до мига на историческото им осъзнаване. Но има и други, при които събитията стартират рязко и се компресират под въздействието на много висока полемична температура. (Почти винаги, когато се е замесвало името на Вл. Василев, инициативата е била в ръцете на опонента. Затова сега ми е трудно да посоча пример на нарочно, безпринципно предизвикване на конфликтната ситуация от страна на златорожкия редактор.) Що се отнася до формирането на първия тип критически сюжети, в съзнанието ми изплува пребиваването на Вл. Василев в „Мисъл“ и написаното от него за Ив. Вазов, а до втория – реакциите на Г. Бакалов и особено на Ив. Мешков по повод преминаването на четворката от „Нов път“ в „Златорог“ с главен „виновник“ Вл. Василев. Но да не избързваме.

Може само да гадаем как би се развил (ескалирал?!) сюжетът „Мисъл“ срещу Вазов, ако младият Вл. Василев не се бе оказал сътрудник на списанието. Ако не бе станал близък, въпреки младостта си, на четиримата от едноименния кръг. Особено след като сме се убедили, че първият период в творчеството на Вл. Василев е белязан от каузата Вазов (канел се е да издаде и книга за народния поет, искал да се върне към нея дори след Девети септември 1944 г.). Бих добавил, че признанието, постигнато тук, по страниците на списанието, и сборниците „Мисъл“, в частност примерът на Кръстев, е един вид гаранция за бъдещия успех. За самочувствието и размаха, с който редакторът се заема със „Златорог“. Ето накратко как започва и завършва този период.

1904 регистрира скромно участие на дебютанта в голямата зала на лите-

ратурата – излизат статията „Вазов по страниците на едно списание“ и още един текст, посветен на Ст. Михайловски, отново в “Българска сбирка”¹. Знаменателно е (с оглед на последвалите отношения), че тъкмо написаното за Ел. Пелин в „Мисъл“, макар и попътно, въвежда кодовото име Вазов. Сравнително скоро се появява и статията “Природата у Вазова” (Мисъл, XVI, 1906, № 5). Малко по-рано, в рамките на същата година, д-р Кръстев публикува “Интимната мисъл на г-н Ив. Вазова” – изключително полемичен текст, критикуващ “опълченеца” Вазов, своеобразен отказ от написаното в миналото за този автор (било продиктувано “не от убеждение”, а от личните му чувства; преди това: “човекът Вазов за мен не съществува, а поетът е само една сянка от миналото”) (Кръстев 1906: 133). Не по-различ-

¹ Повече по въпроса вж. у Василев, Сава. 1910. Владимир Василев – Мисъл. Любовни и екзотични силуети // Варвело. Книга за явяване. Литературният фронт. Евангелие от Лазар. В. Търново, Фабер, 2011. Тук между другото се уточнява: „Но следващата, 1905, е далеч по-щедрa – общо 6 публикации, 5 от които в сп. “Мисъл”. Повечето са портретуващи текстове (очерци за Леонид Андреев и Г. П. Стаматов), рецензии (за Ел. Пелин – “Пепел от цигарата ми” и Хр. Силянов – “Стихове”) и още един портрет, който няма как да не привлече вниманието, след като знаем отношението на Славейков и донякъде на останалите от кръга към обрисувания писател – “Елин Пелин”. (Измежду всички публикации единствено рецензията за “Пепел от цигарата ми” е в “Демократически преглед”). Малко преди това, в кн. 1 от същата година XV (1905), “Мисъл” печата и статията на Йор. (Йордан) Маринополски “Разкази от Елин Пелин”. Преразказващият и изобилно цитиращ текст на Маринополски едва ли би издържал съпоставката с написаното от Василев, но не това е важното в случая. А фактът, че язвителният и откровено омаловажаващ качествата на разказвача Ел. Пелин финал у Маринополски, нарочно успореден с високо оценената проза на П. Ю. Тодоров, не е в състояние да промени мнението на младия Василев... Обратното, още във встъпителните си редове последният е счел за нужно да отбележи, че “в противоположност на П. Ю. Тодорова, – той не забулва този живот (“живота на селската маса” – б.м., С.В) с мъглата на символите”. (Василев 1992: 175) Нещо повече – когато коментира “легендата за безумно смелия подвиг на мургавия момък” (“Самодивски скали”), – Вл. Василев държи да отбележи, че тя е представена “с такава поетическа сила, щото този разказ наумява най-хубавите описания на Вазова” (пак там: 176). Според същия “описанията на Елин Пелин” се отличават “от тия на Вазов по това, че неговото око е по-чувствително” (пак там)... Вярно е, че в статията на Вл. Василев не липсват и критични нотки, че днес лесно могат да бъдат оспорени отделни негови коментари и оценки. Толкова повече, че един по-внимателен анализ ще ни открие естетическото му школуване в прочитите на “Мисъл”, особено що се отнася до мнението му за онези разкази на Ел. Пелин, в които сюжетът залага на анекдотичното и комичното. И все пак в преобладаващата си част тонът е суперлативен, нетърпящ колебание. Най-вече що се отнася до финалните редове, в които Василев говори за изключителните постижения на писателя в областта на художествения език и диалога. А това няма как да остане незабелязано и недоразбрано от редакторите.

но стоят нещата и с “Един поглед върху нашата литература”² в предходната (1) книжка.

Такава приблизително е атмосферата в списанието, когато се появява статията за природата у Вазов с автор Вл. Василев. Да, трябва да отчетем реверанса на редакторите към младия критик, но и дързостта на характера му... 1910 г. окончателно затвърждава връзката на младия критик с четворката. Ето и равносметката. В първия сборник “Мисъл” се мярка *силуетът* Яворов, благодарение на Миролюбов–Кръстев (разбира се, и на студията на Вл. Василев “Мотиви из нашата любовна лирика”). Накратко, критическата разрисовка на “*литературния силует*” Яворов шества по страниците на първия сборник. Веднага до нея застава и другият студийен текст – “Мотиви из нашата любовна лирика”. Той е в центъра на съдържанието, рамкирано от стиховете на М. Белчева и Вийон. Това е петият от общо десетте текста. Приемем ли обаче, че съдържанието на всеки от сборниците обема две непълни неиздадени книжки, текстът на Василев ще се окаже финален спрямо първата и в това няма нищо нелогично. Но във въпросната ситуация той е централен (представителен). Няма да го коментирам, защото тук ни занимават само страниците, посветени на Вазов (“Една муза в траур”). А те в по-голямата си част са критични. Бих добавил и добронамерени, поне в духа на уговорката, направена от автора: “Нейните прояви (на любовта, любовното чувство – б.м., С. В.) са ценни обаче в литературно отношение: като домогване да се извоюва в поезията, служеща до тогава на една преходна общественост, място на чисто субективни съдържания, които действително в поезията на Вазова образуват един значителен душевен фонд. И ако тоя елемент не е могъл да се развие в един по-богат емоционален живот, вината за това аз искам да подиря не само в индивидуалните особености на Вазова, но и в настроенията на времето – време, когато грозният вой на арената на политическите борби е сподавял всяка песен и всяка любов”. (Василев 1910 I: 83) Но, както се досещате, най-впечатляваща е рецензията за “Японски силуети” на Вазов. Излиза, че това е последната публикация на младия критик в “Мисъл”. И че поради характера си същата възкресява в съзнанието ни спомена за първоначинателя – статията “Вазов по страниците на едно списание”. Започнал критическата си кариера със защита на народния поет след прекоросването му в “Мисъл”, Василев приключва участието си в изданието (поради предизвестени обстоятелства) отново с текст за именитата личност. И в този факт май има нещо съдбовно, макар че критикът едва ли го е осъзнавал. Семиотичната зададеност на жеста ще се осъзнае по-късно, в момента на сигналното му изговаряне – като критически и литературно-исторически факт. За него може да се напише отделна статия. В тази статия задължително трябва да се отбележи ролята на Боян Пенев, който в “Са-

² В общото съдържание на годишнината заглавието е погрешно цитирано като “Един поглед на нашата литература”.

лонна критика” (23. 02. 1918 г., публикувана в “Пряпорец”, г. III., бр. 54) коментира рецензията на Вл. Василев и качествата му на критик, опонирайки на М. Арнаудов и написаното от него в „Българска критика“ („Мир”, 16.02, същата година). Видно от датировката, Б. Пенев е повече от експедитивен, защото отговаря в рамките на седмица. Така рецензията и авторът ѝ в къс срок получават изключително високо признание. Заглавието ще проблесне и в полемиките на Вл. Василев с Т. Павлов, както и в други опити на Вл. Василев да защити обективността си от нападките на левите писатели и институции. Например в писмото си до В. Червенков³.

Литературният, по-вярно литературно-критическият сюжет *Вазов по страниците на сп. “Мисъл” с участието на Вл. Василев*, може да бъде продължен с още множество примери. Но най-достойния финал предлага съдбата. А тя пожелава щото 1904, годината на Владимир-Василевия критически дебют (“Вазов по страниците на едно списание”), да бъде и годината, в която Вазов публикувана “Японски силуети” – текста, за който младият критик пише през литературната 1910 възторжена рецензия и то на страниците на изданието, от което през същата 1904 е дръзнал да брани народния поет. Кръгът наистина се затваря. Поне така ни се струва. Затваря се бавно, не особено атрактивно, до литературната 1920, ознаменувала началото на една нова (“друга”) *Мисъл*, наречена “Златорог”.

Именно „Златорог“ е изданието, застанало в центъра на един от най-дълго разгръщаните сюжети в българската литература – този за ренегатството. В началото му стоят няколко текста на Г. Бакалов, между които статията „Бягство от живота“ (1909) и рецензията „П. К. Яворов. „Подир сенките на облаците“ (1910) в „Съвременник“. И пак негова е заслугата за реанимирането на сюжета след преминаването на четворката Каралийчев, Разцветников, Фурнаджиев, Г. Цанев от „Нов път“ в „Златорог“. Естествено, като виновник е посочен Вл. Василев. Темата се подема от Ив. Мешекон и ескалира до степен на фобично вторачване от страна на следдеветосептемврийските идеолози на литературата в личността на златорожеца и обявяването му за най-опасния ренегатоман в държавата. Въпросният сюжет се поддържа реанимично жив чрез ключови издания от 70-те години на миналия век като вездесъщата академична „История на българската литература“ в четири тома и „Панорама“-та на Пантелей Зарев, както и десетки други книги, статии и студии от годините на социализма, посветени на литературата ни между двете световни войни. Опит за по-систематично излагане на проблема бе направен от Сабина Беляева в „Цар Траян има кози уши“ („Литературна мисъл“, 1991 г., кн. 1), но същият е бил предмет на коментар и от страна на други автори преди това, видно от послеслова на Михаил Недел-

³ В архива му е запазена черновата на писмо до Вълко Червенков, която Александър Йорданов публикува през 1989 г. в сп. “Отечество” (бр. 3 от 14. II., г. XIV). Писмото вероятно остава неизпратено.

чев „Стихосбирките и стихотворните цикли на Ас. Разцветников и тяхното социално битие“ в „Асен Разцветников. Събрани съчинения в четири тома“. Том първи, БП, 1981 г. В доста по-разгърнат и допълнен вариант сюжетът за ренегиралата четворка разгледах в „Литературния мит Владимир Василев“. На него е посветена главата „Владимир Василев и нелитературните езици на литературата“, най-вече подглавите „Редакторът-„диктатор“ и „Петият от четворката“. В тях, подразбира се, главната роля е отредена на Иван Мешеков – автор на неиздадена книга със заглавие „Критиката в глуха линия“, дописана след Девети септември 1944 г., и на излязлата през 1933 г. брошуерна книга „Трудовоспътническа литература“.

За окореняването на литературния мит Вл. Василев огромно значение имат полемиките с писатели и критици съвременници – в повечето случаи редакторът на „Златорог“ е в позицията на предизвикания, който трябва да реагира на нападите. Именно този вид вербални екстремии произвеждат (излъчват) структури, които затвърждават статута на митичното. Мимоходом сме длъжни да отбележим, че литературните полемики създават особен вид текстуална и контекстуална среда, без която не би бил адекватен нито един литературно-исторически разказ. Имам предвид полемични диалози на Вл. Василев и неговото списание с Г. Милев („Везни“, „Пламяк“), Ив. Радославов („Хиперион“), К. Гълъбов („Стрелец“), Ал. Балабанов и Ел. Пелин („Развигор“), Малчо Николов („Подвиг“, „Епоха“), Димитър Митов („Литературен глас“) и др. Трудно е да се изброят всички, но трябва да бъдат добавени и издания като „Пряпорец“, „Завети“, „Наковалня“, „Родина“, както и да се открият имената на най-настоятелните опоненти Тодор Павлов и Иван Мешеков. Без да коментираме подробно отделните диалози, ще отбележим само, че, за съжаление, нападите на Г. Милев в преобладаващата си част са откровено политически, а иначе за промяната в поведението на експресиониста има и други обяснения, свързани с режисьорските му амбиции и планове за работа в Народния театър. Анализирал съм ги в „Литературния мит Вл. Василев“ (с. 113-116). По-любопитен е полемичният дискурс с участието Вл. Василев и Ив. Радославов, защото засяга деликатната територия на два знакови литературни мита – на мита Яворов и на мита Траянов. Тъй като тук задачата е друга, излишно е да припомням статута им – да ги противопоставям с оглед на тяхната първичност и вторичност. Важното е да се отбележи друго – почти незабележимото, но изключително важно присъствие на критика и редактора Вл. Василев, който зад кадър дирижира друг, не по-малко значим сюжет в името на литературната реалност. Ето за какво иде реч.

Днес трудно можем да си представим Яворовата литературна личност без четвъртвековната политика на сп. „Златорог“ – популяризиране на критически изследвания, мемоарни текстове, архивни материали, посветени на поета от Чирпан. Голяма част от тях са специално поръчани/написани от/за

списанието. Само че това е друга, също толкова важна и обемна тема, която преди доста години се опитах да развия в студията „Яворовото посмъртно битие в сп. „Златорог“, от която днес бих препоръчал само емпиричния материал, останалото би имало по-сериозна стойност след пренаписването на текста. Всъщност, полемиките между Вл. Василев и Ив. Радославов няма как да не заседнат в плитчините на разговора за символизма, при това става дума за засядане със сериозни последствия. Случилото се през 20-те години има своята предистория – през 1912 г. в сп. „Наш живот“ (г. V., кн. 6) Ив. Радославов печата статията „Много шум за нищо“ в противовес на написаното от Вл. Василев в „Пантеисти и манази“ (1912, кн. 1). Радославов ще припомни съдържанието на последния текст в „Как те пишат история (Един закъснял, но не излишен отговор)“ („Хиперион“, г. IV, 1925, кн. 1-2), за да задълбочи нарочно търсения конфликт между незаслужено „богоизбрания“ „Златорог“ и българския модернизъм, респективно българския символизъм (подет преди това от Г. Милев) – особено сега, когато съредактор в „Златорог“ е Сирак Скитник, наречен от Вл. Василев „маниак“ в рецензията му за дебютната стихосбирка на художника през 1912 г. В този ред на мисли преди много години зададох въпроса: защо остават незабелязани от Радославов антисимволистичните жестове на Г. Милев в „Посоки и цели“, „Поезията на младите“, в рецензията му „Идеи и критика“ от Иван Радославов“, а се напада изданието, в което понастоящем сътрудник и съредактор е защитавания някога в „Много шум за нищо“ Сирак Скитник и най-вече, в което е сътрудник и съредактор поет като Н. Лилиев? Риторично съм предпочел да отговоря така: „Вероятно по същата „логика“, поради която „кръвната несъвместимост“ на Г. Милев и символизма не е пречка „Везни“ да печата преводи на самия Н. Лилиев, стихове на любимеца на Радославов Т. Траянов, на поета-художник С. Скитник и на посветените (повече или по-малко) в „религията“ на символистичното изкуство Л. Стоянов, Хр. Ясенов, Ив. Хаджихристов, Н. Райнов, Ив. Мирчев, Ем. Попдимитров, Й. Стратиев, Й. Стубел, както и критическа есеистика от Ч. Мутафов и Н. Райнов. Повечето от изброените автори са бъдещи сътрудници на „Златорог“ и лични приятели (С. Скитник, Й. Стубел, Ем. Попдимитров) на главния редактор...“ (Василев 2000, 119). Сега ми се ще да добавя и полемичната реплика „Тъй рече... Николай Райнов“ на Радославов по повод „Един разговор с Николай Райнов“ („Съвременник“, бр. 12, 1930) – в противовес на опитите да се замени названието символизъм с новоромантизъм („новоромантика“). Истината ни заставя да подчертаем, че Вл. Василев както в „Пантеисти и манази“, така и в „Между сектантство и демагогия“ не оспорва постигнатото от българските символисти и ролята, която изиграва модернизмът (в името на многообразието и динамиката в литературния живот) – битката тук е срещу „сектантството“, сиреч срещу школата. Срещу догмата, по собствените му думи. Потвърждават го и критическите страници, написани от Вл. Василев

за Дебелянов, Яворов, Лилиев, Ем. Попдимитров, Д. Бояджиев, Н. Райнов. И не той е в основата на антисимволистичния дискурс, който се разразява едва ли не лавинообразно през 20-те години на ХХ в. – заслугите са преди всичко на Г. Милев („Посоки и цели“, „Небето“, „Поезията на младите“). В много изследвания, в това число и в емблематични литературни истории през епохата на социализма, се цитираше статията „Мъртва поезия“ на Далчев и Пантелеев – хисторически пример за антисимволистичната насоченост на литературата ни по онова време в контекста на лявата идея за анахроничността на това изкуство за сметка на реабилитирания реализъм, на критическия реализъм, в последна сметка и на социалистическия реализъм, извикани на живот от Хр. Смирненски. (Струва ми се бяхме първите, които припомниха дословно съдържанието на „Мъртва поезия“, препубликувайки текста през 1998 г. в книгата „Литературен лист „Развигор“ от поредицата „Литературни кръгове и издания“.) Но „Мъртва поезия“, дори със самото си заглавие, не е нито пръв, нито единствен по рода си антисимволистичен жест – изпреварва го с цели 2 години статията „Мъртва поезия“ на бъдещия златорожец Г. Цанев в сп. „Нов път“. В нея творчеството на двама Йордановци и двама Ивановци – Й. Стратиев и Й. Стубел, Ив. Грозев и Ив. Мирчев – също е обявено за мъртво. Некрофилската паратекстова редица може и трябва да бъде продължена с „Умираща поезия“ от цикъла „Литературни писма – II“ на Л. Стоянов в „Развигор“ през същата 1925 г., в която се появява и съавторският текст на Далчев и Пантелеев (само три броя по-късно). Могат да се посочат и други примери – формулата мъртва поезия, мъртво изкуство заляга в различни статии и рецензии, визиращи българските символисти и техните книги. Натрапчивото ѝ преповтаряне ме накара по онова време да се пошегувам, припомняйки заглавието на популярен английски политически сериал – „Изхвърлете мъртвото магаре“, – че в началото на 20-те символизъмът е в ролята на мъртвото магаре, което непременно трябва да бъде изхвърлено от литературния обор, за да не го умирише на увехнали хризантеми, хиацинти и болни нарциси. С други думи, да не се случи онова фатално събитие с простиналото магаре в „По-малката сестра“ на Й. Йовков, заради което зяносаха хубавия добитък... Да, Радославов не привежда примери за антисимволистична инвазия от страна на Вл. Василев с късна дата, а ги търси в миналото. Самият Вл. Василев не си служи с етикета на школата – за него школа е самият автор. В случая обаче не може да остане безразличен, тъй като мишена е любимият Лилиев. И се явява прословутият отговор „Пат и Паташон. Кинофилм по случай статията „Мъртво изкуство“ от Ат. Далчев и Д. Пантелеев“ („Златорог“, г. IV, 1925, кн.5-6). Текстът, заедно с „На зла круша – зъл прът“ и „Един вид българска литература“, е сред най-високите образци в полемичната ни литература. Бих го определил като критически памфлет. Прави впечатление и друго: в още един забележителен текст – полемичната студия „Между сектантство и демагогия“ – Вл. Васи-

лев заявява, че символизмът едва ли ще събере ново войнство под знамената си, тъй като вече е дал своето в лицето на Яворов, Траянов, Л. Стоянов, „даже“ на Тр. Кунев, ето защо сега е ненужно явяването на закъснели и липсвали навремето негови теоретици... Видно е, че в символистичната редица липсват две имена – тези на Дебелянов и Лилиев. Да, Вл. Василев винаги е имал по-специално отношение към поетическия свят на Дебелянов, а невписването на Лилиев е въпрос за важна критическа стратегия. Всъщност, по отношение на Лилиев главният редактор на „Златорог“ прави нещо типологично сродно на онова, на което залага Ив. Радославов във връзка с Т. Траянов, само че с обратен знак: докато Радославов всячески се опитва да докаже „башинските права“ на Траянов над българския символизъм, разпрострирайки сянката му върху тоталното тяло на новата ни литература, Вл. Василев упорито се стреми да „изтрие“ името на Лилиев от етикета на школата, да го опази от архаизиращите езици на литературното „вчера“, в това число и от номенклатурния списък на литературните антологии. Без съмнение Вл. Василев се противопоставя на модела на редицата – на потапянето на всички след Яворов в „кюпа на символизма“, а след това и на „изнасилено“ дирената връзка между Лилиев и Ботев. Полемиката между Вл. Василев и Ив. Радославов продължава и през 30-те години, след излизането на „Българска литература. 1880-1930“ – появяват се „Един вид българска литература“ като критика на Радославовата книга, а след това и отговорът на Радославов в „Завети“ – „Българската литература в нейната проблематика (отговор на една критика)“ (1936, кн. 8-9). Накратко, репликата на Вл. Василев е сред най-категоричните жестове на противопоставяне в литературата ни на вторично налагащия се мит Т. Траянов в противовес на мита Яворов. В заключение: днес въпросният сюжет едва ли би бил толкова знаков, едва ли би бил толкова исторически отчетлив и обозрим, ако липсваше направеното от Вл. Василев и „Златорог“ за проучването и популяризирането на Яворовата литературна личност в продължение на десетилетия...

Друг ключов сюжет, характеризиращ литературния живот между двете световни войни, е този за плагиатството. Съдържанието му разкрива много важни, етапни страни в мисленето и манталитета на българския писател, а проследяването му хвърля светлина и върху деликатната тема за контактуването ни с чуждите литератури. Възникват множество конфликтни зони, пресечна точка на напрегнат диалог, нерядко преминаващ линията на добрия тон. Днес е лесно да се отбележи, че в редица случаи казусът засяга деликатната сфера на междутекстовите връзки и културните влияния, без да се игнорира изцяло въпросът за плагирането. Тъй като обстоятелствата ни ограничават, ще спомена неколцина от опонентите на Вл. Василев, благодарение на които този сюжет получава енергийния си заряд – на първо място проф. К. Гълъбов, след това Л. Стоянов. В офанзивата, освен Вл. Василев, се включват още В. Пундев, Б. Пенев, М. Николов. Началото слага В. Пун-

дев – в кн. 2 от 1920 г. на „Златорог“ публикува статията „Людмил Стоянов“; следват „Томирис“. Трагическа поема от Л. Стоянов“ и „Едно сравнение“ (пак там, 1921, кн. 3) (последният текст се занимава с проблема за влиянията в световната и българската литература). Споменатите заглавия са истинско загишие пред голямата буря: в „Златорог“ се появяват „За литературния плут“ от Б. Пенев (г. III, кн. 2), „Людмил Стоянов и княз Светополк Мирски“ (г. V, кн. 6-7) и „Хулиганство в литературата ни“ (г. VIII, кн. 6-7) от Вл. Василев, както и „Лермонтов у нас“ от Малчо Николов (г. V, кн. 5-6). Авторите разобличават безпрецедентния, според тях до този момент в литературата ни, манипулатор Л. Стоянов. А сдвоената 5-6 книжка от г. V на списанието, публикувала статиите на Вл. Василев и Малчо Николов, е своего рода ударен брой срещу Л. Стоянов. Но като че ли най-ярко в съзнанието на литературния историк се връзва написаното от Б. Пенев в „За литературния плут“.

В този полемичен контекст се открояват двете статии на Вл. Василев – „Кандидати за безсмъртие“ и „Хулиганство в литературата ни“. Прави впечатление, че единствено рецензията на Гълъбов за „Жестокият пръстен“ на Г. Милев („Златорог“, 1920, кн. 7) се отклонява от мишената Л. Стоянов. На този фон дори удостоените с внимание от Вл. Василев в „Кандидати за безсмъртие“ („Златорог“, 1924, кн. 1, п-с „Н. Р-ски“) Г. Белев, Ив. х. Христов, Д. Спространов, Я. Волковски и Д. Симидов, и от Борис Йоцов в „Друг плагиат в списание „Хиперион“ (Люба Касърова), остават в миманса. Но за да не си помислим, че на златорожци е отредена единствено ролята на обвинители, самите те, в лицето на Йордан Стратиев, попадат под прицел. Сега инициативата е в ръцете на Малчо Николов, който коментира статията на Стратиев „Анна Ахматова“. В края на краищата виновен се оказва главният редактор на „Златорог“, защото, според М. Николов, негово задължение е „да умее да си подбира хората“⁴.

Големият сюжет за плагиатството и въобще за плагирането, както се казва по онова време, от страна на поети и преводачи, по-рядко на прозаисти, не би имал достоен край, ако в началото на 30-те години кроचेанецът Ат. Илиев не се бе заел да защити така наречените „заемки“ от „подражателството“ в статията си „За литературните и философски заемки“ („Българска мисъл“, г. VII, 1932, кн. 9). Припомняйки заслугите на д-р Кръстев, който пръв се обявил срещу смесването на „заемка“ и „подражание“, Илиев поставя под съмнение „самобитността“ и на част от Пенчо-Славейковото творчество. Но да спрем до тук.

Темата за личностното присъствие на Вл. Василев и ролята му за активирането на няколко големи критически сюжета в литературата ни трябва да продължи с полемичния диалог Вл. Василев – Ат. Далчев, тъй като засяга темата за бащинството на новия език, по-конкретно на новия поетически език, в частност за ролята, която изиграва Н. Лилиев. В офанзивата,

⁴ Повече вж. в „Литературният мит Владимир Василев“..., с. 150.

подразбира се, са замесени имената на Дебелянов и Яворов. В последна сметка се налага да се опонира на Далчев, който твърди, че Лилиев е главният виновник за упадък на поетическия ни език и стих. Що се отнася до големия критически сюжет, визиращ отношенията между левите и десните писатели и издания, в него диалогът Вл. Василев – Т. Павлов заема средно място. Преди всичко заради четирите студии „Бараж от литературни формули“ с автор Вл. Василев, издадени и като малка брошурна книжка. В този ред на мисли не бива да подминаваме и друг голям критически сюжет, инспириран от левите, особено след Девети септември 1944 г. – за Хр. Смирненски и началото на социалистическия реализъм. В него на Вл. Василев е отредена ролята на демоничния оскърбител, на вероломния критик, премълчал и недооценил творчеството на Смирненски. Петнайсетината реда в студията „Между сектантство и демагогия“ са официален повод за кошмарно, отмъстително преследване на критика. Проучвайки по-детайлно този сюжет преди години, останах с впечатление, че това е най-непростимата вина на Вл. Василев в очите на литературните му недоброжелатели от епохата на социализма. Пред нея бледнеят дори обвиненията за политиката на „Златорог“. Ето защо посветих специална статия на този сюжет, която се появи на няколко места, сред които и в сб. „Владимир Василев. Критикът, редакторът, естетът“, В. Търново, „Фабер“, 2005 г., а по-късно в книгата ми „Варвело“ (2011). Става дума за „Литературният и паралитературният сюжет Хр. Смирненски в творчеството и съдбата на Вл. Василев. Варианти на смисъла“. Зная, че могат да се приведат и други аргументи – Смирненски е само външен повод, защото истинската причина е разгромът на Т. Павлов в „Бараж от литературни формули“ (отбелязано и от М. Неделчев в дискусия); демонстрираното в четирите студии завидно познаване на култовите автори на пролетарците от страна на Вл. Василев (последният действително удържа блестяща победа и обезоръжава опонента си с помощта на собствените му оръжия) трудно може да се прости... **Но не бива да се забравя и друго: стратегическото място, което войнстващият социалистически реализъм отрежда на Смирненски.** Та нали нему е въздадено правото на бащинство. Нали трябва – и исторически, и методологически – да бъде узаконена позицията му в най-новата история на литературата ни. При това, да не забравяме, става дума за вносен артикул, за инкубаторно създаден термин, идеологически и политически гарантиран от първоначинателя – от главния виновник за създаването на тоталитарните режими в Европа и на не малко други места по света. Ето защо името и творчеството на Смирненски стават политически натоварени символи, които трябва да гарантират живата връзка на българската литература със съветската ѝ посестрима. И всеки, дръзнал да се усъмни в далновидността този избор, на това решение, става двоен враг – както на социалистическата литература в частност, така и на култовата идеология въобще. Ето защо многократните, последовател-

но осъществявани атаки-обвинения за написаното в „Между сектантство и демагогия“ по адрес на Смирненски идват като естествено продължение на страха от съдържанието на „Бараж от литературни формули“. Веднага обаче трябва да направим едно много важно уточнение: „Бараж от литературни формули“ е студийен цикъл, в който Вл. Василев воюва методологически, а не идеологически с Т. Павлов. Неудобно, наистина. А и изходът от дебата съвсем не е за припомняне... Следователно трябва да се търсят други аргументи, с безусъмнително политическо тегло. Знаменателно е, че самият Т. Павлов, а и неговите оръженосци, предпочитат да заобикалят спомена за „Бараж“-а. Никой, както и самият Т. Павлов, не си „услужва“ с примери от този цикъл, за да громи Вл. Василев след Девети септември. Реално написаното от Вл. Василев в „Бараж“-а не е обект на атака, защото няма какво да се атакува, освен актът на написването. Воюва се със „Златорог“, сиреч със сътрудниците, с останалите литературни текстове на Вл. Василев – най-често с такива, които са посветени на конкретни автори. Обидата обаче е затаена и за това няма спор – след 9.IX.1944 г. Т. Павлов възобновява диалога, естествено от висотата на овластения. На безогледно и цинично силния, тъй като Вл. Василев не е дори в ситуацията да отговаря. Темата наистина заслужава специално внимание. Особено ако се има предвид разточителния текст със заглавие „Позицията на „Златорог“ от сборника на Т. Павлов „За марксистическа естетика, литературна наука и критика (Статии, доклади, изказвания, рецензии) 1929 – 1954“ (С., БАН, 1954) – по същество малка книга с ключово значение в контекста на голямото мракобесническо съчинение. Показателно е, че въпросното заглавие е четвърто поред в първия раздел, наречен „Против фашизма и фашистката идеология“. Няма да коментирам съдържанието. Във фокуса на нападките, подразбира се, е Вл. Василев, неговото списание, както и мнозина от сътрудниците – особено онези, на които вече са отредени етикети за неблагонадежност и фашизираност. Може да се напише цяла книга за въпросното писание и пак да не се проумеят нелепите твърдения на автора, но най-вече откровената му омраза, насочена срещу мненията на инакомислещите. При това с помощта на множество ретроспективни екскурси, в които се четат, както е угодно, отделни броеве на „Златорог“, след което се издават присъди. Вероятно се досещате, че ръкописът не е изваден от чекмеджето на автора – намирал се е върху работната му маса, написан току-що, за да отнеме и последната глътка въздух на изпадналия в немилост Вл. Василев. Причината – появяването му, о богове, в сп. „Септември“. В „Заключение: Вл. Василев и ден днешен не се е обезоръжил, но въпреки това той пак успява да ни сервира, необезпокоен от никого, своите естетически златорожки откровения, за които може би един прекрасен ден ще бъде поканен и за член... на някоя наша редакция!

Ако се случи и това чудо, няма ли кой да си спомни и за др. Ив. Мешков? Положението обаче на др. Мешков днес е все пак по-друго. Но по този

въпрос – по-нататък.“

„По-нататък“ има: речено – сторено. Т. Павлов се чувства лично „отговорен“ за „лекуването“ на Ив. Мешеков. Дотолкова, че да го доведе до отчаяние и да го накара да напише „поплак“ до редакцията на един вестник... Дълго и тревожно ще се озърта Ив. Мешеков, преследван от сянката на Т. Павлов. „Позицията на „Златорог“ е сигнал за атака и срещу него. Все едно какво е писал през последните години – годините след напускането на „Златорог“ – за Вл. Василев. Наистина символично е поставянето на двамата един до друг – някогашни приятели, след това дългогодишни опоненти. А през последните години от живота им, и обезоръжени рицари с обща (незавидна) участ...

„Позицията на „Златорог“ е опит да се вземе реванш след разгрома в „Бараж от литературни формули“ – поради това дълго и беззъбо се предъвква старата тема за формализма на Вл. Василев, въобще баналният въпрос за форма и съдържание, а по същество се разчистват сметки... Но ние умувахме над казуса Смирненски. Да, и той е тук, явява се на една от първите страници и служи за заклеяването на златорожци: именно те, радетелите за „художествено майсторство или форма“, са подценили, при това „решително“, „един всеизвестен (и не вече само в България) /.../ поет (Хр. Смирненски)“, като същевременно, пак така „решително“, са надценили второстепенни и третостепенни автори. (Павлов 1954: 67)

Не, не е тук мястото да обсъждаме поведението на същия този социалистически реализъм спрямо други автори – спрямо Вапцаров, например, – но няма как да не отбележим, поне мимоходом, че името на последния трудно може да бъде взето на въоръжение и да се използва за прилагането на подобна стратегия като тази, която си услужва със Смирненски. Някак неудобно е да се говори за незабелязване от страна на буржоазната литература, след като самият Т. Павлов и съмишленици остават слепи и глухи за съдбата на поета и човека Вапцаров. Името на последния кара мнозина да се чувстват гузни. Други – доволни. (Дотолкова, доколкото е вярна тезата, че с Вапцаров на практика се разправя собствената му партия!) А гузният, след дежурно-неловкото мълчание, се втурва да говори на висок глас. Логореята на вината е най-лошата измежду всички услуги, която мъртвият творец би си пожелал...

Но да се върнем на темата.

Всеки от споменатите сюжети работи по един или друг начин за втвърдяването на мита Вл. Василев – особено във високо заредена семиотична среда, каквато е тази на литературата и културата ни между двете световни войни. При това митът Вл. Василев се окоренява с помощта на подчертано негативна фразеология, макар реално да действат и други, елитализиращи фигурата на критика и изданието импулси. Митът Вл. Василев функционира като текстова и надтекстова реалност. В негова полза работят десетки

прецеденти. Работи дори прословутото литературно кръстничество на златорожкия редактор, дало творческите имена на Багряна, Лъкатник, Фурен, Вутимски... Както и фактът, че салютира текстове и автори, с които днес заслужено се гордее литературата ни – от епохата на Вазов и Яворов, до тази на новооперушаващия се социализъм (след прочита на статия, написана от студентката Юлия Кръстева, предрекъл на последната блестящо бъдеще). Но митът Вл. Василев е и пример за „разбягването“ на езиците, за безкрайно-спекулативното поведение на езика, наред с високите му властови функции в свода на културата.

След бурния интерес към личността и творчеството на Вл. Василев през 90-те години на миналия век и първите години на новото столетие, днес главният редактор на „Златорог“ относително по-рядко попада във фокуса на литературоведите. Като че ли повече са опитите за популяризиране на архива му и малко известни моменти от биографията му. Наистина, има какво още да се проучва и осмисля. Особено що се отнася до семейството, до последните години, дни и часове от живота на критика. Лоша мълва витае и около погребението му. Много са неудобните въпроси, засягащи поведението на довчерашните му сътрудници, на ръководството на СБП, на хора, чийто авторитет днес се опитваме да пазим и отказваме да поставяме под съмнение... Ето защо е редно да отбележа направеното през последните години от Евелина Белчева. Тя публикува изключително ценни документи, както и сведения за най-трудния период в живота на Вл. Василев. За неговата тъжна кончина. Имам предвид серия от статии, между които „Владимир Василев – в романа на своя живот“ („Страница“, 4/2013, също и в LiterNet), „Петър Динеков: надгробно слово за Владимир Василев“ (Алманах за литература, наука и изкуство „Света гора „Л“, 2012-2013), както и студията „Самотен в своето време. Владимир Василев, или още към мартирологията на българския дух“ в Паметен лист за Вл. Василев и в Юбилейния сборник за акад. Петър Динеков на БАН, 2013 и др. А и доколкото ми е известно, усилията на Белчева в това отношение продължават. За да не ни тежи прекалено дълго падежът на един многократно отлаган дълг към личността на Вл. Василев. А и към още толкова незаслужено обидени и пренебрегнати негови съвременници.

Използвана литература

Василев 1906: Василев, Владимир. **Природата у Вазова** // “Мисъл”, XVI, 1906, №5. [Vasilev 1906: Vasilev, Vladimir. Prirodata u Vazova // “Misal”, XVI, 1906, №5.]

Василев 1910 I: Василев, Владимир. Мотиви из нашата любовна лирика // Сб. “Мисъл”, I, 1910. [Vasilev 1910 I: Vasilev, Vladimir. Motivi iz nashata lyubovna lirika // Sb. “Misal”, I, 1910.]

Василев 1910 II: Василев, Владимир. *Японски силуети* // “Мисъл” II, 1910.

[Vasilev 1910 II: Vasilev, Vladimir. Yaponski silueti // “Misal” II, 1910.]

Василев 1989: Василев, Владимир. „Отведнѣж... всичко рухна” // Сп. “Отечеството”, г. XIV, бр. 3, 14. **II. 1989.** [Vasilev 1989: Vasilev, Vladimir. “Otvednazh... vsichko ruhna” // Sp. “Otechestvo”, g. XIV, br. 3, 14. II. 1989.]

Василев 1992: Василев, Владимир. Студии, статии, полемики. ИК “Български писател”, С. 1992. [Vasilev 1992: Vasilev, Vladimir. Studii, statii, polemiki. IK “Balgarski pisatel”, S. 1992.]

Кръстев 1906: Д-р Кръстев, Кръстю. *Интимната мисъл на г-н Ив. Вазова* // “Мисъл” 1906, № 2. [Krastev 1906: D-g Krastev, Krastyu. Intimnata misal na g-n Iv. Vazova // “Misal” 1906, № 2.]

Миролюбов 1906: Миролюбов, Виктор (д-р К. Кръстев). *Един поглед върху нашата литература* // “Мисъл”, XVI, 1906, кн. 1. [Mirolyubov 1906: Mirolyubov, Viktor (d-r K. Krastev). Edin pogled varhu nashata literatura // “Misal”, XVI, 1906, kn. 1.]

Павлов 1954: Павлов, Тодор. *Позицията на „Златорог“* // За марксистическа естетика, литературна наука и критика (статии, доклади, изказвания, рецензии) 1929 – 1954. С, БАН, 1954. [Pavlov 1954: Pavlov, Todor. Pozitsiyata na „Zlatorog“ // Za marksicheska estetika, literaturna nauka i kritika (statii, dokladi, izkazvaniya, retsenzii) 1929 – 1954. S, BAN, 1954.]

Пенев 2002: Пенев, Боян. *Салонна критика* // <http://litenet.bg/publish5/bpenev/salonna.htm> - © Електронно издателство LiterNet, 14.12.2002; Култура и критика. Ч. II: Прочити на традицията. Съст., предг. и ред. Албена Вачева. Варна: LiterNet, 2002. [Penev 2002: Penev, Boyan. Salonna kritika // <http://litenet.bg/publish5/bpenev/salonna.htm> - © Elektronno izdatelstvo LiterNet, 14.12.2002; Kultura i kritika. Ch. II: Prochiti na traditsiyata. Sast., predg. i red. Albena Vacheva. Varna: LiterNet, 2002.]